

Е.В. Лазарева

КРЕАТИВНОСТЬ КАК КОМПОНЕНТ САМОАКТУАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

В современном мире возрастает роль креативности в профессиональной деятельности специалистов. В данной статье рассмотрена креативность как один из компонентов самоактуализации личности. Дается определение креативности и самоактуализации, а также даны некоторые рекомендации на основе результатов исследования по развитию креативности.

К.В. Лазарева

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах зростає роль креативності в професійній діяльності фахівців. У даній статті розглянута креативність як один з компонентів самоактуалізації особистості. Дається визначення креативності та самоактуалізації, а також наявні деякі рекомендації на основі результатів дослідження з розвитку креативності.

K. Lazareva

CREATIVITY AS A COMPONENT SELF-ACTUALIZATION

Today the role of creativity in their professional activities spetsilistov. In this article, consider creativity as a component of self-actualization. The definition of creativity and self-actualization, but also provides some guidance on the basis of research on the development of creativity.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2011

УДК 159

*Раєвська А.Є.
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФДЕФОРМАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Професійні деформації особистості - ця тема набирає все більше актуальності, все наполегливіше розглядається як антитеза саморозвитку особистості. Феномен професійної деформації сприяє глибинним змінам у свідомості викладача, впливає на деформування морально-етичних цінностей. Система підготовки учнів у школі, на сам перед залежить від особистості вчителя. Уні-

кальність, талановитість викладача у процесі роботи, з роками піддається тиску професійної деформації.

Складні умови праці, робота з аномаліями характерів учнів, понаднормова робота - все це та багато інших факторів зумовлюють розвиток емоційної виснаженості вчителя, тим самим провокується розвиток професійної деформації в цілому. Поступово емоційно-енергетичні ресурси виснажуються, і виникає необхідність відновлювати їх або берегти, вдаючись до тих чи інших прийомів психологічного захисту. Так, деякі фахівці через якийсь час змінюють профіль роботи і навіть професію.

Психічне та психологічне самопочуття викладача є чи не найважливішим питанням сьогодення, бо адекватність освіти школярів, а тобто в майбутньому студентів та взагалі працездатний прошарок соціуму, беззаперечно залежить від якості освіти, кваліфікації педагога. У цьому контексті не викликає сумніву **актуальність** обраної теми дослідження.

У науковій літературі аналізуються негативні наслідки професійних деформацій (соціальні, медичні, психологічні) як для особистості, так і для суспільства. Розробляються напрями подолання та профілактики професійних деформацій особистості.

Перша згадка про зміни, які супроводжують професійну діяльність людини, зустрічається в роботі К. Маркса і П. А. Сорокіна. Наукове вивчення зазначеного феномена почалося в 90-і рр. XX століття (Р. М. Грановська, 1988, В. П. Подвойський, 1997, Є. В. Руденський, 1999, ін.) Поряд з цим, в рамках концепції професійного розвитку педагога, розробленої Л. М. Митіної (1995), частково вивчалися прояви професійних деформацій (ригідність, жорстке рольова поведінка, авторитарність, маніпулятивна спрямованість, ін) (наприклад, в роботах К.А. Аветисян, Є. А. Асмаковец, Я. В. Голубєвої, М. С. Ефімової, О. В. Кузьменкова, К. В. Перумова та ін.)

Професійні деформації - новий предмет вивчення в сучасній психології - це явище, що характеризується змінами властивостей особистості (стереотипів сприймання, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування та поведінки тощо), змінами рівня виразності професійно важливих якостей фахівця, що відбуваються під впливом змісту, умов, тривалості виконання діяльності та його індивідуальних психологічних особливостей. Професійні деформації негативно впливають на якість діяльності, що виконується. Психолого- професійні деформації особистості вивчалися через професійну астеною, «вигорання», дезадаптацію, професійну втому і пасивність і пр. у представників різних професій, людина - людина »(медичних працівників, юристів, керівників, соціальних працівників, педагогів психологів, вчителів, фахівців служби зайнятості тощо).

Професійні деформації у загальному випадку - це порушення вже засвоєних способів діяльності, руйнування сформованих професійних якостей, поява стереотипів професійної поведінки і психологічних бар'єрів при освоєнні нових професійних технологій, нової професії або спеціальності. Це також

зміни структури особистості при переході від однієї стадії професійного становлення до іншої. Професійні деформації виникають і при вікових змінах, фізичному та нервовому виснаженні. Переживання професійних деструкцій супроводжується психічною напруженістю, психологічним дискомфортом, а в окремих випадках конфліктами та кризовими явищами. Успішне вирішення професійних труднощів призводить до подальшого вдосконалення діяльності і професійному розвитку викладача.

Діяльність викладача вже на стадії її освоєння, а в подальшому при виконанні, деформує особистість. У міру професіоналізації успішність виконання діяльності починає визначатися ансамблем професійно важливих якостей, які роками «експлуатуються». Окремі з них поступово трансформуються в професійно небажаних якостей. Одночасно поступово розвиваються професійні акцентуації - надмірно виражені якості і їх поєднання, негативно позначаються на діяльності і поведінці фахівця. Деякі функціонально-нейтральні властивості особистості, розвиваючись, можуть трансформуватися в професійно негативні якості.

Очевидно, багаторічне виконання професійної діяльності не може постійно супроводжуватися її вдосконаленням і безперервним професійним розвитком особистості. Неминучими, нехай тимчасові, періоди стабілізації. На початкових стадіях професіоналізації ці періоди недовговічною. На наступних стадіях професіоналізації у окремих фахівців період стабілізації може тривати досить довго: рік і більше. У цих випадках доречно говорити про настання **професійної стагнації особистості**. Рівні виконання професійної діяльності при цьому можуть сильно відрізнятись. І навіть при досить високому рівні здійснення професійної діяльності, реалізованої одними і тими ж способами, стереотипно і стабільно, проявляється професійна стагнація.

Сенситивними періодами освіти професійних деформацій є кризи професійного становлення особистості. Непродуктивний вихід з кризи спотворює професійну спрямованість, ініціює виникнення негативної професійної позиції, знижує професійну активність. Ці зміни активізують процес утворення професійних деформацій.

Було проведено емпіричне дослідження, об'єктом якого був професійний розвиток особистості. Предметом дослідження були психологічні особливості професійних деформацій особистості викладача середньосвітньої школи.

Мета роботи вивчити взаємозв'язок вікового показника та рівнем професійної деформації викладача ЗОШ.

Для досягнення мети та перевірки гіпотез необхідно вирішити такі Завдання.

1. Вивчити і узагальнити наявний психолого - педагогічний досвід про феномен професійних деформацій особистості з метою виявлення психологічних особливостей.

2. Вивчити психологічні особливості профдеформацій педагогів школи.

3. Виділити рівні прояву професійних деформацій особистості викладача.

У дослідженні взяли участь група, яка складається з 15 осіб, педагогів однієї з середньо освітніх шкіл м. Харкова. Група жіночої статі, вікова градація 25 - 42 років, зі стажем не менше 2 років роботи.

Методи дослідження.

1. Вивчення та аналіз набутої інформації з теми.

2. Спостереження.

3. Методика Л. Міхельсона на виявлення рівня комунікативних умінь.

Переклад і адаптація Ю. З. Гільбуха

4. Діагностика професійного «вигорання» (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Є. Водоп'янова)

5. Колірний тест відносин на основі восьмикольорового тесту М. Люшера.

6. Методи математичної обробки даних: кореляційний аналіз Пірсона
Діагностика професійного «вигорання» (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Є. Водоп'янова)

Діагностика професійного «вигорання» показала наступні дані:

Рівень	Середній бал	%
Високий	25	-
Середній	25	13,3
Низький	25	86,6

Результати діагностики емоційного виснаження вчителів свідчать, тест група не має вчителів з максимальним відсотком, тобто, відсутня потенційно емоційно виснажені вчителі. Превалюючий відсоток вчителів перебувають на низькому рівні, ці дані говорять про психічне здоров'я вчителів, ентузіазмі та спрямованості на самоактуалізацію. Однак малий відсоток середнього рівня, показує про якусь тенденції до самовигорання, виснаження потенційних сил.

Діагностики деперсоналізації вчителів

Рівень	Середній бал	%
Високий	0	-
Середній	0	-
Низький	11	100

Результати діагностики деперсоналізації показали відсутність вчителів з цим синдромом. Що свідчить про психічне здоров'я.

Деперсоналізація - (depersonalization) - стан, при якому людина відчуває себе як би поза реальністю, дивним чином зміненою, або відчуває, що його розум відокремився від тіла. Слабко виражена деперсоналізація нерідко зустрічається у абсолютно нормальних людей у стані стресу. Сильні прояви деперсоналізації спостерігаються при невроті страху, в стані дисоціації, депресії, а також при шизофренії та епілепсії (особливо при скроневій епілепсії).

Діагностика редукції особистісних досягнень вчителів

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Рівень	Середній бал	%
Високий	33	-
Середній	33	26,6
Низький	33	73,3

Результати діагностики редукції особистісних досягнень вчителів, показує такі результати, переважання найнижчого рівня, і третина тест групи із середнім рівнем, також відсутність високого. Що свідчить про позитивну внутрішньої спрямованості особистісних характеристик, фокусування на розвиток досягнення особистісного розвитку. А також можливо додати, що малий відсоток з середнім балом, виявляє не більшу тенденцію до редукції особистісних досягнень вчителів, що можливо свідчить про якісь внутрішні процеси, які дають внутрішні імпульси до само вигоряння, в слідстві профдеформації. Як наслідок, можливі зміни на рівні установок, мотивів, принципів.

Результати методики «Колірний тест відносин на основі восьмикологового тесту М. Люшера.»

Категорія	Середній ранг
Я	1,6
Робота	4,4
Колеги	4,4
Ученики	3,6
Адміністрація школи	6
Подопічний клас	4,13
Директор	5,6
Підвищення кваліфікації	5,53

Результати діагностики спрямованості вчителів за допомогою ЦТО, показують нам групове ранжування за категоріями. Діагностуються наступна розстановка: переважна категорія «Я» - позитивний показник, коли відсутня внутрішня деструкція, є чіткі психологічні домінанти спрямованості на власну персону, особистісні інтереси, саморозвиток, самореалізація і т.д. Наступна позиція «Учні і Підопічний клас» - позитивний аспект, активна зацікавленість підопічними, тобто сконцентрована увага на процесі їх розвитку, самовираженні, який постачався увагу, допомога з боку педагога. Далі йдуть категорії «Робота і Колеги», така розстановка говорить про те, що ці дані близькі до межі зневаження особистістю, тобто, несуть більш посередню роль у картині розстановки пріоритетів. При цьому, колеги можуть нести фактор присутнього подразника, це внутрішні угруповання, коаліції за інтересами, міжособистісному спілкуванні і т.д. Сам факт усвідомлення наявності саме цієї роботи, може викликати внутрішнє обурення, дискомфорт від відсутнього внутрішнього

бажання до міжособистісної взаємодії. Далі «Підвищення кваліфікації», розташовується на передостанній позиції, показуючи відсутність до активного саморозвитку, можливо припустити причиною цього можуть бути як внутрішній протест прийняття нової інформації, не бажання до активних дій через внутрішньої апатії, лінощів, хронічної втоми, як факт психологічного вигорання. Останньою категорією є «Директор і Адміністрація школи», можливими причинами можуть бути, як тиск-тоталітарний спосіб управління, так можливі міжособистісні міжособиці, не розуміння, не бажання йти на компроміс з трудовим колективом, можливі якісь фінансові аспекти тягнуть за собою ряд психологічних не комфортних моментів.

У даній роботі ми розглянули теоретичні засади формування синдрому емоційного вигорання у педагогів. Аналіз літератури з даної тематики дозволяє нам сформулювати теоретичну позицію, згідно з якою синдром емоційного вигорання розвивається в процесі професійної діяльності педагога у формі стереотипу емоційного поведінки, який проявляється в особливостях професійного спілкування. Емоційне вигорання - це динамічний процес і виникає поетапно, у повній відповідності з механізмом розвитку стресу, коли в наявності всі три фази стресу: нервово напруження, резистенції (опір) та виснаження. Важливо відзначити, що автори статей та робіт з емоційного вигорання, говорять про нього неоднозначно. В одному випадку як про професійну деформацію, яка негативно відбивається на професійній діяльності педагогів, а в іншому - як про механізм психологічного захисту, який дозволяє регулювати психіку і захищати її від негативних емоційних впливів. Емоційне вигорання ініціюється комплексом факторів, які включають індивідуально-психологічні особливості педагога і специфічні особливості професійної діяльності емоційного характеру. Провівши огляд чинників, що впливають на розвиток вигорання, ми можемо прийти до висновку, що численні дослідження даних факторів не дали відповіді на питання про те, що ж є головним у виникненні цього явища. Яка його основна причина - особистісні риси або характеристики діяльності, особливості взаємодії з клієнтами або фактори робочого середовища? Наприкінці, можна підсумувати що результати, отримані в ході дослідження, підтверджують гіпотезу про те, що на розвиток синдрому емоційного вигорання впливають як особистісні, так і організаційні чинники і ці чинники взаємно підсилюють один одного.

Список літератури: 1. Баробанова, М. В. Изучение психологического содержания синдрома «эмоционального сгорания» [Текст] : учебное пособие / М. В. Баробанова. - М.: Педагогика, 2005. – 527 с.. 2. Водопьянова, Н. Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика [Текст] : учебное пособие / Н. Е. Водопьянова. - СПб.: Питер, 2005. – 421 с.. 3. Боровикова, С. А. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности [Текст] : учебное пособие / С. А. Боровикова; – М.: Просвещение, 2004. – 151 с. 4. Козлов, В. Н. Физиоло-

гия и психология труда [Текст] : учебное пособие / В. Н. Козлов. – М.: Просвещение, 2004. – 220 с. 5. Орел, В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии. Эмпирические исследования [Текст] : учебное пособие / В. Е. Орел. - СПб.: прайм–ЕВРОЗНАК, 2006. – 221 с.

Bibliography (transliterated): 1. Barobanova, M. V. Izuchenie psihologicheskogo sodержaniya sindroma «jemocional'nogo sgoraniya» [Tekst] : uchebnoe posobie / M. V. Barobanova. - M.: Pedagogika, 2005. – 527 s.. 2. Vodop'janova, N. E. Sindrom vygoraniya: diagnostika i profilaktika [Tekst] : uchebnoe posobie / N. E. Vodop'janova. - SPb.: Piter, 2005. – 421 s.. 3. Borovikova, S. A. Psihologicheskoe obespechenie professional'noj dejatel'nosti [Tekst] : uchebnoe posobie / S. A. Borovikova; – M.: Prosvewenie, 2004. – 151 s. 4. Kozlov, V. N. Fiziologija i psihologija truda [Tekst] : uchebnoe posobie / V. N. Kozlov. – M.: Prosvewenie, 2004. – 220 s. 5. Oreľ, V. E. Fenomen «vygoraniya» v zarubezhnoj psihologii. Jempiricheskie issledovanija [Tekst] : uchebnoe posobie / V. E. Oreľ. - SPb.: prajm–EVROZNAK, 2006. – 221s.

Раєвська А.Є.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФДЕФОРМАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто поняття професійної деформації особистості. Автором проведено дослідження з метою виявлення цієї деструкції у вчителів СЗШ. Результати свідчать про відсутню виражену профдеформацію, але виявлено чинники. Що можуть спровокувати її у майбутньому.

Раевская А.Е.

ОСОБЕННОСТИ ПРОФДЕФОРМАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассмотрено понятие профессиональной деформации личности. Автором проведено исследование с целью выявления этой деструкции у учителей СОШ. Результаты свидетельствуют о недостающую выраженную профдеформацию, но выявлены факторы, которые могут спровоцировать ее в будущем.

Raevskaya A.E.

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL DEFORMATION OF A TEACHER OF SECONDARY SCHOOL

In the article the concept of professional deformation of the personality. The author of a study conducted with a view to identifying the destruction of the teachers of the SCHOOL. The results indicate the missing expressed professional deformation, but the factors that can provoke it in the future.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2011